

**MÜƏLLİMİN ÖZÜNÜTƏHSİLİ
TEACHER'S SELF-EDUCATION
САМООБРАЗОВАНИЕ УЧИТЕЛЯ**

UOT 374.7

Aynur Cəlal qızı Ağayeva

Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universitetinin nəzdində

Sənaye və Texnologiya Kollecinin tarix müəllimi

E-mail: aynur.agayeva1989@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0008-8798-6736>

[https://doi.org/10.69682/arti.2026.93\(5\).146-151](https://doi.org/10.69682/arti.2026.93(5).146-151)

**AZƏRBAYCAN XALQ CÜMHURİYYƏTİ PARLAMENT MÜZAKİRƏLƏRİNDƏ XARİCİ
SİYASƏT VƏ MİLLİ DÖVLƏT ANLAYIŞININ FORMALAŞMASI (1918 -1920)**

Aynur Jalal Aghayeva

*history teacher at the College of Industry and Technology
under the Azerbaijan State Oil and Industry University*

**FORMATION OF THE CONCEPTS OF FOREIGN POLICY AND THE NATIONAL
STATE IN THE PARLIAMENTARY DISCUSSIONS OF THE AZERBAIJAN
DEMOCRATIC REPUBLIC (1918 -1920)**

Айнур Джалал гызы Агаева

*преподаватель истории Колледжа Промышленности и Технологий при Азербайджанском
Государственном Университете Нефти и Промышленности*

**ФОРМИРОВАНИЕ ПОНЯТИЙ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ И НАЦИОНАЛЬНОГО
ГОСУДАРСТВА В ПАРЛАМЕНТСКИХ ОБСУЖДЕНИЯХ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ
ДЕМОКРАТИЧЕСКОЙ РЕСПУБЛИКИ (1918 -1920)**

Xülasə. Bu məqalənin əsas məqsədi Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti (AXC) parlamentinin çıxışları əsasında dövlət və millət anlayışlarının xarici siyasət baxımından necə formalaşdığını və qarşılıqlı əlaqələndiyini təhlil etməkdir. Məqalə parlament müzakirələrini yalnız qanunverici orqan fəaliyyəti kimi deyil, həm də normativ, konseptual və ideoloji platforma olaraq araşdırır. Tədqiqatın əsas məqsədi deputat çıxışları vasitəsilə milli dövlət modelinin formalaşmasını, millət anlayışının dini-etnik çərçivədən vətəndaşlıq əsaslı siyasi modelə doğru inkişafı və milli dövlətin xarici siyasət strategiyasına inteqrasiyasını ortaya qoymaqdır.

Bununla yanaşı, məqalə parlament fraksiyaları arasındakı fikir müxtəlifliklərini təhlil edərək müzakirələrin çoxqatlı xarakterini və milli dövlətin daxili və xarici siyasət sahələrini əhatə etməsini nümayiş etdirir. Məqalə, həmçinin tarixşünaslıq sahəsində elmi yeniliyi təmin edərək, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti parlament çıxışlarının nəzəri təhlili ilə milli dövlətçilik və xarici siyasət anlayışlarının daha dərin və əhatəli izahını təqdim edir.

Açar sözlər: *Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti, parlament müzakirələri, xarici siyasət, dövlətçilik, millət anlayışı, konseptual tarix, deputat fraksiyaları*

Abstract. This article analyzes the formation of state and nation concepts in the context of foreign policy based on the parliamentary stenographic records of the Azerbaijan Democratic Republic (1918–1920). The study reveals the mutual legitimacy of these concepts in parliamentary discourse and demonstrates how the national state model was integrated into foreign policy strategy.

Discourse analysis and conceptual historical methodology show that the parliament of the Azerbaijan Democratic Republic functioned not only as a legislative body but also as a central platform shaping the normative and ideological foundations of the national state idea. The concept of the state was closely linked to the principles of sovereignty, legal legitimacy, and international recognition, while the notion of nation

underwent a transformation from a religious-ethnic identity to a model based on political and civic principles. The deputies' speeches illustrate that the parliamentary discourse played a crucial role in the development of the national state and foreign policy strategy, significantly shaping the state's domestic and international policies.

Keywords: *Azerbaijan Democratic Republic, parliamentary discourse, foreign policy, statehood, nation concept, conceptual history, parliamentary factions*

Аннотация. Основная цель данной статьи – анализ того, как формируются и взаимосвязаны понятия государства и нации в контексте внешней политики на основе выступлений парламента Азербайджанской Демократической Республики (АДР). В статье рассматриваются парламентские дебаты не только как деятельность законодательного органа, но и как нормативные, концептуальные и идеологические платформы. Главная цель исследования – выявить формирование модели национального государства посредством парламентских выступлений, развитие концепции нации от религиозно-этнической структуры к политической модели, основанной на гражданстве, и интеграцию национально-государства во внешнеполитическую стратегию.

Наряду с этим, в статье анализируются разногласия между парламентскими фракциями, демонстрируется многогранный характер дискуссий и охват внутривнутриполитической и внешнеполитической сфер национального государства. Статья также представляет собой научное новшество в области историографии, предлагая более глубокое и всестороннее объяснение понятий национальной государственности и внешней политики посредством теоретического анализа парламентских выступлений Азербайджанской Демократической Республики.

Ключевые слова: *Азербайджанская Демократическая Республика, парламентский дискурс, внешняя политика, государственность, понятие нации, концептуальная история, депутатские фракции*

Ölkəmizin dövlətçilik tarixində müstəsna yer tutan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin tarixi və fəaliyyəti həm elmi, həm də siyasi baxımdan çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. AXC-nin yaranması Azərbaycan xalqının çoxəsrlik dövlətçilik ənənələrinin davamı idi. Xüsusilə həmin dövrdə baş verən ictimai-siyasi proseslər, milli dövlətin daxili və xarici siyasət strategiyaları ilə bağlı məlumatların araşdırılması vacibdir. [5]

Bu baxımdan, 1918–1920-ci illərdə Bakıda fəaliyyət göstərən səfirlik və konsulluqların yazışmaları, ölkəmizə səfər etmiş xarici nümayəndəliklərin hesabat və arayışları, həmçinin diplomatik sənədlərdə əks olunan materiallar bu gün qiymətli tarixi mənbə hesab olunur və Azərbaycan dövlətçiliyi ilə bağlı konseptual tədqiqatların əsasını təşkil edir.

1918-ci il mayın 28-də elan olunmuş Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Şərqdə və müsəlman dünyasında ilk müstəqil, parlamentli respublika kimi önəmli tarixi əhəmiyyətə malikdir. Bu qısa müddətli mövcudluğu dövründə AXC yalnız Azərbaycanın müstəqilliyini təmin etməklə kifayətlənməmiş, eyni zamanda milli dövlətçilik və xarici siyasət anlayışlarının konseptual və diskursiv formalaşması üçün zəngin materiallar təqdim etmiş, yeni siyasi dilin inkişafına, milli kimliyin möhkəmlənməsinə və

dövlətçilik ideyasının sistemləşməsinə mühüm töhfələr vermişdir. Eyni zamanda, bu proses yalnız milli dövlətçiliyin formalaşması ilə məhdudlaşmamış, həmçinin ümumbəşəri dəyərlərə əsaslanan idarəetmə modelinin qurulmasına şərait yaratmışdır. AXC-nin yaradılması xalqımızın müstəqillik uğrunda əzmini, siyasi iradəsini və demokratik düşüncə tərzini açıq şəkildə nümayiş etdirmişdir.

XX əsrin əvvəllərində imperiyaların süqutu və yeni milli dövlətlərin formalaşması fonunda yaranan bu dövlət Azərbaycan xalqının müstəqillik iradəsinin və siyasi özünüdərk prosesinin mühüm nəticəsi idi. Qısa mövcudluğuna baxmayaraq, AXC yalnız demokratik dövlət quruculuğu, iqtisadiyyat, təhsil və mədəniyyət sahələrində deyil, həm də parlament fəaliyyətləri vasitəsilə milli dövlətçilik və xarici siyasət anlayışlarının formalaşmasına ciddi töhfələr vermişdir. Parlament çıxışları milli dövlət ideyasının normativ və ideoloji əsaslarını müəyyən etmiş, millət anlayışının dini-etnik modeldən siyasi və vətəndaşlıq əsaslı modelə inteqrasiyasında mühüm rol oynamışdır. Ən önəmlisi isə odur ki, AXC qısa müddətli fəaliyyətinə baxmayaraq xalqımızda azadlıq və müstəqillik ideyalarını möhkəmləndirmiş, milli dövlətçilik ənənələrinin bərpası prosesində davamlı təsir yaratmışdır.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti yalnız Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini təmin etməklə kifayətlənməmiş, eyni zamanda milli dövlətçilik ideyasının, siyasi düşüncənin və müasir idarəetmə prinsiplərinin formalaşmasına mühüm təkan vermişdir.

AXC-nin siyasi fəlsəfəsində müasirlik ideyası mühüm yer tuturdu. Bu yanaşma Avropa maarifçiliyi və konstitusiya ənənələrinin təsiri altında formalaşmış və insan hüquqları, azadlıq, qanunun aliliyi kimi prinsipləri ön plana çıxarmışdır. Parlament müzakirələrində deputatlar dövlət və millət anlayışlarını yalnız daxili idarəetmə kontekstində deyil, həm də beynəlxalq münasibətlər və xarici siyasət çərçivəsində izah edirdilər. Bu müzakirələr milli dövlət modelinin ideoloji əsaslarının formalaşmasında və millət anlayışının dini-etnik məzmunundan siyasi-vətəndaşlıq məzmununa doğru inkişafında mühüm rol oynamışdır.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti həm Avropanın demokratik prinsiplərini, həm də Şərqi mədəniyyətinin özünəməxsus xüsusiyyətlərini milli-mənəvi dəyərlərimizlə birləşdirən yeni dövlət və cəmiyyət modeli olmuşdur. Müsəlman ölkəsi olaraq, Azərbaycan bütün tarixi boyunca Qərbi dəyərlərini və mədəniyyətini diqqətlə mənimsəmişdir. Ölkənin ziyalıları və siyasi xadimləri müasir dövlətçilik ideyalarını, təhsili, elmi tərəqqini və beynəlxalq aləmdə sivil dövlətlər ailəsinə inteqrasiyanı ölkənin gələcək inkişafının əsas istiqamətləri kimi görmüşlər.

AXC parlamentində səsləndirilən çıxışlar göstərir ki, dövlətçilik ideyası yalnız hüquqi və inzibati institutların yaradılması ilə məhdudlaşmırdı. Deputatlar dövlətin mövcudluğunu milli iradənin ifadəsi, siyasi müstəqilliyin təminatı və beynəlxalq legitimliyin qazanılması kimi daha geniş məzmun çərçivəsində təqdim edirdilər. Bu baxımdan, parlament müzakirələri həm milli dövlətçilik ideyasının formalaşması, həm də xarici siyasət istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi prosesində mühüm ideoloji və konseptual rol oynamışdır.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Cənubi Qafqazda ilk parlamentli respublika olaraq tarixdə özünəməxsus yer tutmuş, milli dövlətçiliyin bərpası ilə yanaşı, demokratik və dünyəvi idarəetmə prinsiplərini tətbiq etməyə çalışmışdır. AXC üçün müasirlik yalnız siyasi institutların (parlamentarizm, hüquqi dövlətçilik, qadın

hüquqları və seçki sistemi) tətbiqi deyil, eyni zamanda elmi tərəqqi, maarifçilik və demokratik prinsiplərin cəmiyyətdə reallaşdırılması demək idi. Parlament çıxışlarında deputatlar dövlət və millət anlayışlarını yalnız daxili idarəetmə kontekstində deyil, həm də xarici siyasət və beynəlxalq münasibətlər çərçivəsində müzakirə edirdilər. Bu çıxışlar milli dövlətin normativ və konseptual əsaslarını müəyyənləşdirir, millət anlayışının dini-etnik modeldən siyasi-vətəndaşlıq modelinə çevrilməsini və dövlətin xarici siyasət strategiyasına inteqrasiyasını nümayiş etdirir.

Deputat Məhəmməd Əmin Rəsulzadə öz çıxışında belə qeyd etmişdir:

“Bizim dövlətimiz yalnız qanunların icrasından ibarət olmayacaq, o, xalqın iradəsi və milli birliyimiz əsasında möhkəmlənəcəkdir.” (AXC Parlamentinin Stenoqramları, 1918, s. 24)

Bu nitq parlamentin yalnız qanunverici orqan kimi fəaliyyət göstərmədiyini, həm də milli dövlət ideyasının ideoloji və konseptual mərkəzi olduğunu göstərir. Deputat Fətəli Xan Xoyski isə xarici siyasət məsələlərinə toxunaraq bildirmişdir:

“Biz yalnız öz torpaqlarımızın sərhədlərini qorumaqla kifayətlənməyəcəyik; Azərbaycanın suverenliyi beynəlxalq aləmdə tanınmalıdır.” [9]. (AXC Parlamentinin Stenoqramları, 1919, s. 57)

Bu çıxışlar göstərir ki, deputatlar həm daxili dövlət idarəçiliyini, həm də milli suverenliyi parlament müzakirələrində bütün aspektləri ilə əhatə edirdilər.

AXC-nin modernlik fəlsəfəsi əsasən Avropa maarifçiliyi və konstitusionalizmin ideyalarına (Volter, Russo, Monteskye, Lokk, Kant və Hegel) əsaslanır və insan hüquqları, azadlıq və qanunun aliliyi prinsiplərini ön plana çıxarırdı. Bu yanaşma yalnız idarəetmə islahatı deyil, həm də müasir siyasi şüurun inkişafında önəmli ideoloji yenilik hesab edilirdi. Deputat çıxışları göstərir ki, milli dövlət anlayışı yalnız siyasi sərhədlərin müəyyənləşdirilməsi ilə məhdudlaşmır, eyni zamanda milli özünüdərk fəlsəfəsinin dövlət formasında təcəssümü kimi qəbul olunurdu.

Araşdırma nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, AXC parlamenti qısa müddətli fəaliyyətinə baxmayaraq, milli dövlət və xarici siyasət anlayışlarının formalaşmasında əsas konseptual məkana çevrilmişdir. Deputat Nəsim bəy Yusifbəyli çıxışında vurğulamışdır:

“Azərbaycan milləti yalnız öz müstəqilliyini qorumaqla deyil, həm də dünyəvi və demokratik prinsiplərə əsaslanan dövlət qurmaqla tarixdə öz yerini tutacaqdır.” [10].

“Azərbaycan” adının rəsmi dövlət adı kimi ilk dəfə qəbul edilməsi, təkcə sadə bir ad seçimi deyil, türkdilli müsəlman xalqının tarixi və mədəni kimliyini müasir dövlət kontekstində təsdiqləmək iradəsinin göstəricisi olmuşdur. Deputatların çıxışları həmçinin göstərir ki, milli dövlətçilik və xarici siyasət anlayışları bir-biri ilə ayrılmaz şəkildə bağlıdır və parlament fraksiyaları arasındakı fərqliliklərə baxmayaraq, dövlətin daxili və beynəlxalq mövqeyini gücləndirmək prioritet hesab olunurdu. [10]

Tarixi reallıq ondan ibarətdir ki, 1918-ci ildə yaranmış Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti öz qısa mövcudluğuna baxmayaraq, milli dövlətçilik təcrübəsini formalaşdırmaqda və xarici siyasət sahəsində müstəqil addımlar atmaqda mühüm rol oynamışdır. Parlament çıxışlarında deputatlar hər zaman dövlət və millət anlayışlarını yalnız hüquqi və idarəetmə baxımından deyil, həm də xarici siyasət və beynəlxalq münasibətlər kontekstində təqdim edirdilər. Bu dövrdə Azərbaycanın qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri həm daxili sabitliyi qorumaq, həm də xarici güclər qarşısında suverenliyi təmin etmək idi ki, bu da parlamentin diskursunda açıq şəkildə öz əksini tapmışdır. Deputatlar çıxışlarında tez-tez vurğulayırdılar ki, dövlət yalnız qanunlarla deyil, eyni zamanda xalqın iradəsi və milli birlik əsasında mövcud ola bilər, bu isə milli dövlət modelinin xarici siyasət strategiyasına integrasiyası üçün əsas şərt hesab olunurdu. [10]

Xarici siyasət baxımından deputat nitqlərində Rusiya və digər regional güclərin Azərbaycan üzərində təsir imkanları xüsusi qeyd olunurdu. Şimal qonşusu olan Rusiya ilə yanaşı, bölgədəki erməni qüvvələrinin də dövlətçiliyə yönəlmiş təhdidləri parlamentdə daim müzakirə mövzusu olmuşdur. Deputatların çıxışları göstərirdi ki, xarici müdaxilələrə qarşı mübarizə yalnız hərbi və diplomatik tədbirlər vasitəsilə deyil, həm də milli birliyin və dövlətçilik ideyasının parlament diskursunda möhkəmləndirilməsi ilə mümkündür. [1]

Parlament nitqlərində “millət” anlayışı da eyni şəkildə transformasiya olunmuşdu. Başlanğıcda dini və etnik əsaslarla müəyyən edilən millət anlayışı, zamanla bütün vətəndaşları

əhatə edən siyasi və hüquqi kateqoriyaya çevrilmişdir. Deputat N. Məmmədov çıxışında qeyd edir: “Bu dövlət yalnız müsəlmanların deyil, Azərbaycan torpağında yaşayan bütün vətəndaşların dövlətidir”. [10] Bu, millət anlayışının etnik fərqlilikləri birləşdirərək vətəndaşlıq əsaslı milli identikliyi formalaşdırmasını nümayiş etdirir.

Parlamentdə deputat fraksiyaları arasında fikir müxtəliflikləri də aydın görünürdü. Müsavat fraksiyası suverenlik və beynəlxalq tanınma məsələlərini ön plana çıxararaq dövlət anlayışını xarici siyasət kontekstində təqdim edirdisə, Milli Şura nümayəndələri millət anlayışını milli birliyin və etnik-mədəni birliyin bir göstəricisi kimi vurğulayırdılar. Müsəlman Sosialist Fraksiyası isə dövlətin hüquqi və sosial əsaslarını ön plana çəkir, millət anlayışını sosial ədalət və hüquqlar çərçivəsində təhlil edirdi [3]. Bu fərqliliklər parlament diskursunun çoxsəviyyəli xarakterini göstərir və milli dövlətin həm daxili, həm də xarici siyasət aspektlərini əhatə etməsinə imkan yaradır.

AXC parlamenti dövründə deputat çıxışları həmçinin milli dövlətin beynəlxalq legitimliyini təmin etməyə yönəlmişdi. Deputatlar çıxışlarında vurğulayırdılar ki, dövlət yalnız daxili qanunlarla deyil, həm də beynəlxalq tanınma və diplomatik əlaqələrlə öz mövcudluğunu təsdiqləyir. Bu yanaşma Hobsbawm E. [8] və Anderson B. [7] tərəfindən irəli sürülən milli dövlət və millət anlayışları ilə tam üst-üstə düşür. Milli dövlət və xarici siyasət arasındakı bu qarşılıqlı legitimlik modeli AXC parlament müzakirələrinin əsas konseptual yeniliyini təşkil edir [9].

Beləliklə, deputat çıxışları göstərir ki, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti parlamenti qısa mövcudluğuna baxmayaraq yalnız qanunverici orqan kimi fəaliyyət göstərməmiş, həm də milli dövlət ideyasının normativ və konseptual platforması kimi çıxış etmişdir. Dövlət anlayışı suverenlik, hüquqi legitimlik və beynəlxalq tanınma prinsipləri ilə əlaqələndirilmiş, millət anlayışı isə dini-etnik əsasdan siyasi-vətəndaşlıq modelinə doğru integrasiya olunmuşdur. Belə ki, deputat fraksiyalarının fərqli yanaşmaları parlament müzakirələrinin çoxqatlı xarakterini nümayiş etdirməklə milli dövlətin həm daxili, həm də xarici siyasət aspektlərini əhatə etməsinə imkan verir.

Araşdırmanın nəticəsi göstərir ki, AXC parlament diskursu milli dövlət və xarici siyasət

anlayışlarının qarşılıqlı integrasiyasını əks etdirən, həm normativ, həm də ideoloji platforma rolunu oynayan unikal tarixi təcrübədir. Bu diskurs milli dövlətçiliyin formalaşmasında, millət anlayışının təkamülündə və beynəlxalq münasibətlərdə Azərbaycanın suveren mövqeyinin təyinlənməsində mühüm rol oynamışdır. [6].

Nəticə. Tədqiqat göstərir ki, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti parlamenti (1918–1920) qısa zaman ərzində mövcudluğuna baxmayaraq, milli dövlətçilik və xarici siyasət anlayışlarının formalaşmasında mühüm rol oynamışdır. Deputatların parlamentdə səsləndirdikləri çıxışlar təkcə qanunverici fəaliyyətin ifadəsi kimi deyil, həm də milli dövlət ideyasının formalaşması və əsaslandırılması üçün mühüm ideoloji və normativ platforma kimi çıxış etmişdir. Bu çıxışlarda dövlət anlayışı əsasən suverenlik, hüquqi legitimlik və beynəlxalq səviyyədə tanınma kimi prinsiplərlə əlaqələndirilmiş, millət anlayışı isə dini və etnik meyarlardan daha çox, siyasi və vətəndaşlıq prinsiplərinə əsaslanan məzmununda izah olunmuşdur.

Parlamentdə fəaliyyət göstərən müxtəlif fraksiyalar arasında mövcud olan mövqe fərqləri parlament müzakirələrinin çoxsəviyyəli xarakter daşdığını göstərir və milli dövlət ideyasının həm daxili idarəetmə, həm də xarici siyasət istiqamətlərini əhatə edən daha geniş nəzəri çərçivədə təqdim olunduğunu nümayiş etdirir. Deputat çıxışları eyni zamanda milli kimlik, suverenlik və demokratik dəyərlərin parlament müzakirələri vasitəsilə ideoloji və hüquqi əsas kimi möhkəmləndirilməsi prosesini də əks etdirir.

Nəticə olaraq, AXC parlament müzakirələri milli dövlət və xarici siyasət anlayışlarının qarşılıqlı integrasiyasını, milli kimliyin formalaşmasını və demokratik prinsiplərin tətbiqini təmin edən unikal tarixi təcrübə olaraq qiymətləndirilə bilər. Bu diskurs həm Azərbaycan tarixşünaslığı üçün elmi yenilik təşkil edir, həm də milli dövlətçilik və xarici siyasət anlayışlarının konseptual analizinə yeni perspektivlər açır.

Problemin elmi yeniliyi. Bu məqalənin elmi yeniliyi ondan ibarətdir ki, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti parlamentinin çıxışları vasitəsilə dövlət və millət anlayışlarının xarici siyasət kontekstində formalaşması prosesi ilk dəfə sistemli şəkildə araşdırılmışdır. Belə ki, əvvəlki

tədqiqatlar AXC-nin dövlətçilik və xarici siyasət fəaliyyətini daha çox diplomatik və hüquqi aspektlərdən təqdim etmiş, parlament diskursunun konseptual və ideoloji roluna kifayət qədər diqqət yetirməmişdir.

Məqalədə deputatların parlamentdə səsləndirdikləri çıxışlar yalnız tarixi faktların məcmusu kimi deyil, eyni zamanda normativ və ideoloji məzmun daşıyan siyasi diskurs kimi təhlil edilir. Bu yanaşma parlament müzakirələrinin milli dövlət modelinin təşəkkülündə və millət anlayışının vətəndaşlıq prinsiplərinə əsaslanan inkişafında oynadığı rolu daha aydın şəkildə göstərməyə şərait yaradır. Bununla yanaşı, müxtəlif deputat fraksiyaları arasında mövcud olan mövqe fərqləri parlament diskursunun çoxsəviyyəli və mürəkkəb xarakterini aşkar edir. Bu müxtəlifliklər milli dövlətin həm daxili idarəetmə, həm də xarici siyasət istiqamətlərini əhatə edən daha geniş konseptual yanaşmanın formalaşmasına şərait yaratmışdır.

Tədqiqat həmçinin AXC parlament çıxışlarının modern dövlətçilik fəlsəfəsi və demokratik prinsiplər ilə əlaqəsini sistemli şəkildə təqdim edir, milli dövlət və xarici siyasət anlayışlarının bir-birinə təsirini, eləcə də milli identiklik və suverenlik məsələlərinin parlament diskursunda necə möhkəmləndiyini nümayiş etdirir. Bu yanaşma AXC tarixşünaslığında yenilikçi konseptual metodologiyanın tətbiqi ilə fərqlənir və milli dövlətçilik tarixinin daha dərin və əhatəli anlaşılmasına töhfə verir. [11].

Problemin aktuallığı. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti parlamentinin fəaliyyəti və deputat çıxışlarının araşdırılması milli dövlətçilik ideyasının, demokratik idarəetmə prinsiplərinin və Azərbaycanın xarici siyasət konsepsiyasının formalaşmasını öyrənmək baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır. Müasir dövrdə milli kimlik, suverenlik və dövlətçilik məsələlərinin aktuallığı bu mövzunun elmi və siyasi əhəmiyyətini daha da artırır.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Tədqiqatın nəticələri Azərbaycan dövlətçilik tarixinin, parlamentçilik ənənələrinin və xarici siyasət təcrübəsinin öyrənilməsində mühüm elmi mənbə kimi istifadə oluna bilər. Eyni zamanda, ali təhsil müəssisələrində tarix, politologiya və beynəlxalq münasibətlər üzrə tədris prosesində, eləcə də milli dövlətçilik ideologiyasının təbliğində praktik əhəmiyyətə malikdir.

Ədəbiyyat

1. Həsənlı, C. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin xarici siyasəti / –Bakı, 2010. –s.45.
2. Balayev, A. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti / –Bakı, 2018. –s.78.
3. Məmmədov, İ. Azərbaycanın müasir tarixi problemləri / –Bakı, 2011. –s.112
4. Əliyev, F. Milli ideologiya və tarixşünaslıq problemləri / –Bakı, 2014. – s. 64.
5. Hüseynov, B. Azərbaycan dövlətçilik ənənələri / –Bakı, 2015. –s.23
6. Milli dövlətçilik təcrübəsi 1918–1920 / Bakı Dövlət Universiteti Tarix Fakültəsi Nəşri. –Bakı, 2016. – s.58
7. Anderson, B. Imagined Communities / –London, 2006. –s.12
8. Hobsbawm, E. Nations and Nationalism since 1780 / –Cambridge, 1992. –s.46
9. Smith, A.D. National Identity. University of Nevada Press / –Reno, 1991. –s.14
10. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti: 1918–1920. [II cild] Parlament. Stenoqrafik hesabatlar / Bakı: Azərbaycan nəşriyyatı, –1998. –s. 12–102.
11. Vəliyeva, M. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti – 100 / M.Vəliyeva, Z.Əhmədova, A.Hüseynova –Bakı, 2018. –s.121
12. Samadova, H. “The Evolution of the Conceptual Basis of Foreign Policy of the Republic of Azerbaijan” // *Akademik Tarix və Düşünce Dergisi*, Vol. 11, No. 4, –2024. –p. 2282–2294.
13. Kamrava, M. “State-building in Azerbaijan: The Search for Consolidation” // *The Middle East Journal*, Vol. 55, No. 2, –2001. –p. 216–234.

Redaksiyaya daxil olub: 08.07.2026